

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

1. Η καθιέρωση της αρχής της αειφορίας και η αναγνώριση ατομικού δικαιώματος στο περιβάλλον συμβάλλουν στην ανανέωση και τον εμπλουτισμό του περιβαλλοντικού μας Συντάγματος. Και οι δύο αλληλένδετες επιλογές ενέχουν μια δυναμική που δεν θα αργήσει να αναδειχθεί στην πράξη.
2. Η εννοιολογική και κανονιστική οριοθέτηση της αρχής της αειφορίας διακρίνεται για τη ρευστότητά της. Οι σχετικές δυσκολίες μπορεί όμως να συναιρεθούν με προσφυγή στα πορίσματα της επιστήμης της οικολογίας, γόνιμες θεωρητικές επεξεργασίες και υιοθέτηση ορθολογικών πολιτικών.
3. Αποφασιστικός παράγων προς αυτή την κατεύθυνση είναι η ευαισθησία που καλούνται να επιδείξουν, χωρίς άλλη καθυστέρηση, αφενός η (εθνική και διεθνής) κοινωνία των πολιτών και αφετέρου η Πολιτεία, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η διεθνής κοινότητα. Χωρίς τη συνέργειά τους άλλωστε κάθε προσπάθεια αειφόρου ανάπτυξης και αποτελεσματικής περιβαλλοντικής προστασίας θα ήταν αμφίβολη, ίσως μάλιστα εντέλει απρόσφορη.
4. Η ευρύτητα της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας για την αναγνώριση εννόμου συμφέροντος σε περιβαλλοντικές υποθέσεις οδηγεί στη σκέψη ότι το δικαστήριο θεώρησε το δικαίωμα στο περιβάλλον, μεταξύ των άλλων, και ως ατομικό. Η αποσαφήνιση του ζητήματος, που επιχειρεί η πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματος, δεν περιορίζεται μόνο να θωρακίσει *ex constitutione* αυτή τη διάσταση του δικαιώματος στο περιβάλλον αλλά της προσδίδει γενική εμβέλεια.
5. Η αειφόρος ανάπτυξη θα καταστεί με τη ρητή αναγνώριση του ατομικού δικαιώματος στο περιβάλλον ολοένα και περισσότερο υπόθεση των πολιτών και της κοινωνίας. Με την καινοτομία αυτή, που απηχεί νεότερες αντιλήψεις, συνειδητοποιείται ότι η προστασία του περιβάλλοντος δεν αποτελεί μόνο υποχρέωση και μέριμνα του κράτους αλλά προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών.
6. Ήλκει η αναθεώρηση του άρθρου 24 Συντ. αμφισβητήθηκε έντονα, η τελική διατύπωσή του είναι σε μεγάλο βαθμό απαλλαγμένη από ορισμούς που θα επέτρεπαν επιφυλάξεις ή ακόμη και καχυποψίες για τις προθέσεις του συντακτικού νομοθέτη και θα περιόριζαν την κανονιστική εμβέλεια του περιβαλλοντικού Συντάγματος. Το αρχικό σώμα του διατηρήθηκε κατά βάση άθικτο και εμπλουτίσθηκε κυρίως με τους νέους ορισμούς για την αρχή της αειφορίας και το ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον.
7. Με την ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών αναμένεται εύλογα το νέο περιβαλλοντικό Σύνταγμα να απελευθερώσει τη δυναμική του, συμβάλλοντας στην

ενίσχυση της προστασίας του περιβάλλοντος. Πολλά εξαρτώνται από τις πολιτικές που θα διαμορφώσουν τα όργανα της Πολιτείας και, γενικότερα, τη στάση που θα ακολουθήσουν.

8. Τέλος, κάθε πολιτική αειφόρου ανάπτυξης και κάθε σύστημα για την προστασία του περιβάλλοντος σχετίζονται άμεσα, στην περιφέρειά μας, με την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, οικουμενικά, με την πολιτική της διεθνούς κοινότητας. Θα ήταν λοιπόν χίμαιρα να πιστεύει κανείς ότι μόνο με ένα προωθημένο περιβαλλοντικό Σύνταγμα θα μπορούσε να επιτευχθεί η αναβάθμιση της αρχής της αειφόρου ανάπτυξης. Γι' αυτό πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά πολλές εθνικές, ενωσιακές και διεθνείς παράμετροι.